

в ніщо”⁴². Тому не випадково в Іполіта Миколайовича й Мар’ї Іванівни на дозвіллі час здається безмірно розтягненим, навіть призупиненим, у Ростислава Михайловича прокидається “почуття умовності часу”, а Линник узагалі розглядає годинник як “зайву умовність”, що не відповідає індивідуальному переживанню часу людською свідомістю. Коли часовий потік перетворює теперішнє на минуле, починає працювати механізм пам’яті, який дає змогу тут і тепер оприсутнити відсутнє. “Ми є тим, ким ми є, лише разом зі своїм минулим”⁴³, – говорить К.Ясперс. Пам’ять прагне “зберегти” навіть образи часу, в якому людина ніколи не жила, адже саме в глибинах століть вона шукає відповідь на питання про своє походження. Так виникає “пам’ять історії”, прикладом якої можуть бути згадки про події тисячолітньої давнини в повісті “Без ґрунту”. Образ Варязької церкви розворушує пам’ять Ростислава Михайловича, викликає в нього відповідні асоціації й допомагає ввійти в контакт із ніколи не баченим, але знаним минулим. Течія річки, над якою персонаж віддається роздумам, стає символом перебігу історії, знаком безперервності часу, своєрідною “рікою віків”, що пробуджує в людини почуття приналежності до певної традиції. Водночас пам’ять – це здатність людини зберігати й відтворювати у свідомості власні минулі враження, особливо тоді, коли реальність стає недостатньою для особи. Тому в “Болотяній Лукрозі” чи “Моїх Великоднях” Петров-мемуарист намагається, апелюючи до своєї пам’яті, відшукати своє істинне “я” в собі колишньому і, пересотворюючи заново минуле, за допомогою художнього тексту звернутися до прийдешнього.

Знаменно, що таке “пересотворення” світу, зрештою, відбувається в усіх художніх творах В.Домонтовича. Відштовхуючись від власного життєвого досвіду й індивідуального світосприймання, автор витворює віртуальну реальність, глибинні структури якої водночас не позбавлені слідів присутності авторського “я”. Присутність у текстах В.Петрова-Домонтовича екзистенційно значущих образів дає змогу говорити про відповідний ритм творчості письменника, про певну – навіть якщо не визначену раз і назавжди – світоглядну концепцію автора, а отже, дає всі підстави дійти висновку про екзистенціалістський характер прози В.Домонтовича.

м. Львів

⁴² Домонтович В. Проза: У 3 т. – Т. 3. – С. 152.

⁴³ Ясперс К. Всемирная история философии. Введение. – СПб, 2000. – С. 84.

Галина Грегуль

СОЦІАЛЬНЕ ПОХОДЖЕННЯ ВІКТОРА ПЕТРОВА: НЕВІДОМІ СТОРІНКИ

Ще зі шкільної лави звично починати знайомство з життям певного письменника з розповіді про його батьків. Однак і допитливий учень, і зацікавлений студент навряд чи зможе дізнатися про родовід Віктора Петрова, хіба натрапить на поширене у джерелах повідомлення, що народився він у родині православного священника або учителя. Водночас деякі дослідження цієї теми все-таки є¹.

Спочатку відсутність, а згодом стислість біографічних даних щодо батьків В.Петрова не могла не зацікавити й мене. Були здійснені запити до Державного

¹ Див., напр.: Корогодський Р. На межі... Ще один полонений доби “Українського відродження” // Домонтович В. Без ґрунту. Повісті. – К., 2000. – С. 456.

архіву Донецької області, Державного архіву Дніпропетровської області, Державного архіву Одеської області, Державного архіву Черкаської області, Державного архіву в м. Любліні, Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, Інституту рукописів при Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського. Нерідко пошуки не давали втішних результатів, однак дещо вдалося знайти.

Отже, дід В.Петрова Мефодій Наумов, як занотовано у свідоцтві про народження батька В.Петрова², мав нижчий розряд церковнослужителів, що не входив до складу церковної ієрархії, – був дячком лікарняної Церкви Катеринославських богоугодних закладів. Згідно зі своїми обов'язками, допомагав священникові у здійсненні церковних служб та обрядів (читання з богослужбових книг, спів на криласі та ін.), завідував діловодством церкви і приходу, зокрема й метричними книгами, в яких вівся запис про народження, смерть та одруження.

Згодом дяків почали іменувати псаломщиками. Саме тому, напевне, у питальних листках, що створювалися для заповнення біографічних даних про вихованців Київської Духовної Академії³, Платон Петров у графі “Звання, рід служби або діяльності батька” занотував: “Псаломникъ при церкви губерн. Земської больницы”.

Батько В.Петрова також був церковнослужителем, однак досягнув більшого на цій ниві. Платон Мефодійович народився в м. Катеринославі 18 листопада 1871 р. (за старим стилем). Навчався спочатку в Катеринославському духовному училищі, духовній семінарії та протисектантській місіонерській школі. З 1892 по січень 1893 р. був священником церкви с. Ясиноватого Бахмутського повіту Катеринославської губернії. З 1893 р. по 1898 р. служив настоятелем церкви при катеринославській в'язниці.

У 27 років Платон Мефодійович вступив до Київської Духовної Академії, в якій навчався з 1898 по 1902 р. На останньому академічному курсі вихованець захистив кандидатську роботу: “Вѣра въ Новомъ Завѣтѣ и морально-философскихъ воззрѣнiяхъ настоящаго” і відповідно став кандидатом богослов'я.

З 1902 по 1904 р. батько В.Петрова був учителем закону Божого Одеського казенного реального училища й настоятелем церкви при училищі. За належне виконання своїх обов'язків у 1904 р. він отримав у нагороду скуфію (гостроверха шапка з чорного або фіолетового оксамиту). З вересня 1904 по 1907 р. працював учителем закону Божого Одеського комерційного училища імені імператора Миколи I й водночас священником Олександро-Невської церкви при цьому ж училищі, що була побудована в 1884 р. на згадку про мученицьку смерть імператора Олександра II. З 1907 по 1911 р. викладав у Холмській духовній семінарії. З 1911 р. був інспектором цієї семінарії.

За одеського й холмського періоду займається дослідницькою та творчою роботою, друком виходять його праці “Сборникъ поучений” (Одеса, 1905); “Главные направлення современной философской морали” (Одеса, 1905), “Модернізмъ” (Холм, 1909); “Маріавитство” (Холм, 1910); “Описание юбилейныхъ торжествъ въ Холмской духовной семинарии” (Холм, 1910); “Почерки изъ исторiи церковно-общественной жизни въ эпоху Петра Великого” (Холм, 1911), а також статті у періодичних виданнях “Церковный вестник”, “Вера и разум”, “Холмская церковная жизнь”, “Мирный труд”, “Холмский народный календарь”, “Колокол”, “Русская речь”, “Варшавский дневник”.

² Центральный державний архів-музей літератури і мистецтва України. – Ф. 243. – Оп. 1. – Од. зб. 190, арк. 1.

³ Рада Київської Духовної Академії до трьохсотлітнього ювілею свого закладу планувала видати біографічний словник вихованців академії, починаючи з 1819 р. Із цієї метою були розроблені і 25 березня 1910 р. видрукувані питальні листки, які на прохання учнів надсилалися їм для надання коротких відповідей на 14 запитань. 16 вересня 1910 р. правління Холмської духовної семінарії попросило й собі кілька таких анкет (Інститут рукописів при Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського. – Ф. 175. – Од. зб. 1065). 6 лютого 1912 р. питальний листок №908 було отримано Академією від Платона Петрова (Там само. – Ф. 175. – Оп. 1. – Од. зб. 1879). Відомості про батька В.Петрова взяті саме звідти.

25 жовтня 1913 р. Платон Мефодійович був переведений на посаду викладача церковної історії в Київській духовній семінарії⁴, а згодом став ректором цього закладу в сані архимандрита. У 1920 р. він — хіротонісан єпископа Уманського, вікарій Київської єпархії. Подальша доля Платона Петрова залишається невідомою: за одними джерелами — помер в Умані 1921 року, за іншими — його ім'я згадується у списках православних єпископів, які служили на українських кафедрах і були репресовані. У державних архівах Черкаської області та Служби безпеки України нічого не знайдено.

На жаль, про бабусю та матір В.Петрова інформації занадто мало. Відомо лише, що бабусю звали Ганна Степанівна, а матір — Марія Вікторова; можливо, саме на честь батька матері й був названий В.Петров. До речі, я натрапила на важливий біографічний факт: 1904 р. вийшла друком довідкова книжка Херсонської єпархії, в якій містилися дані про священника Платона Петрова. Щодо його сімейного стану зазначено: “Вдовъ; въ сем. сынъ 10 л.”⁵. Отже, принаймні два біографічні факти з цього повідомлення можна виокремити. По-перше, з десяти років Віктор Петров уже ріс без матері (недивною стає наявність у ЦДАЛМУ свідоцтва про народження лише Платона Петрова). По-друге, у сім'ї Віктор був єдиною дитиною, саме тому, напевно, батько намагався дати синові щонайкращу освіту й у період навчання Віктора завжди був поруч — у Катеринославі, Одесі, Холмі, Києві.

Такий еккурс дає змогу дійти кількох висновків.

По-перше, батько В.Петрова був не лише священником, а й учителем, адже займався педагогічною роботою в Одесі, Холмі та Києві. Тому твердження про те, що дід та батько В. Петрова були катеринославськими священниками, неточне, як і безапеляційне звинувачення письменника в неправдивості свідчень стосовно соціального походження в автобіографії⁶ від 12 вересня 1956 р., де він зазначив, що народився в сім'ї вчителя. Він писав правду, але не всю, щоб уникнути зайвих клопотів, адже відомо, що за будь-яких обставин В.Петров вирізнявся обережністю. Згадаймо хоча б зауваження Ю.Шереха: “Петров узагалі був дуже обережний. Часто в мене було враження, що він більше думає не про те, що сказати, а про те, чого не сказати, не домоворити. Такий же обережний він був у житті. Як Пер Гюнт, він старався обійти життя по кривій”⁷.

По-друге, таке соціальне походження В.Петрова не могло залишатися поза увагою партійного керівництва, адже, як зазначав Р.Корогодський, “горе тому, хто не міг написати — “з робітників” чи “з селян”⁸. Своєрідні соціальні чистки серед освітянського персоналу були запроваджені на початку 1920-х рр. і стосувалися не лише викладачів, а й студентів⁹. З цього приводу насторожують рядки з листа М.Зерова до М.Могилянського: “23.10.1926 р. (запам'ятайте дату) приїхав Яворський і зробив іспит аспірантам кафедри — між іншим допитував і про соціальне становище батьків. Я на ті збори не пішов (читав лекції “українізаторам”), але про ті мерзенні розмови чув. Питайте про них у Ананія Дмитровича”¹⁰.

Чи стосується це повідомлення В.Петрова, який з 8 жовтня 1923 р. був аспірантом “науково-дослідчої кафедри мовознавства при Київському ІНО”¹¹? Цілком можливо, особливо у світлі того, що дата, на якій наголошує М.Зеров (23.10.), — це день народження В.Петрова. Залишається лише здогадуватись,

⁴ Відповідно до затвердженого нового статуту.

⁵ *Справочная Книга Херсонской епархии*. — Одесса, 1906. — С. 44-45.

⁶ *Архів* відділу кадрів інституту археології НАНУ. — Спр. №24. — С. 23.

⁷ *Шерех* Ю. Віктор Петров, як я його бачив // *Поза книжками* і з книжок. — К., 1998. — С. 119.

⁸ *Корогодський Р.* На межі... Ще один полонений доби “українського відродження” // *Цит. вид.* — С. 456.

⁹ *Слабута Г.* Антирелігійна політика радянської держави в галузі народної освіти у 20–30-х рр. // *Вісник ВУЧВК*. — 1998. — № 1-2.

¹⁰ *Зеров М.* Українське письменство. — К., 2002. — С. 1056.

¹¹ *Білоконь С.* Довкола таємниці // *Петров В.* Діячі української культури і 1920–1940 рр.: жертви більшовицького терору. — К., 1992. — С. 19.

чи не тому згодом йому довелося тікати з Києва до Ленінграда, як про це згадував Ю.Шерех¹².

По-третє, імовірно, що саме соціальне походження стало чи не основним джерелом під час вербування В.Петрова. Адже вербування відбувається за “наявності відповідного компрометуючого матеріалу на ту чи іншу особу, яка може бути корисною у справі висвітлення діяльності неблагонадійного елемента. Після попередньої обробки ця людина вербується як внутрішній агент громадського угруповання”¹³.

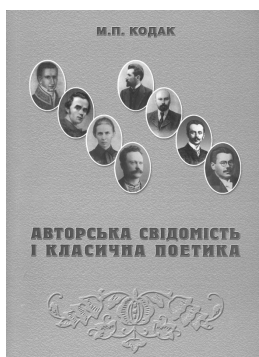
А якщо ще додати “неблагонадійне оточення” неокласиків, дослідження В.Петровим життя і творчості письменника П.Куліша, то й вийде, що біографічні дані були занадто достатніми підставами для залучення його до “спецроботи”, крім того, вербування могло відбуватись і на основі вигаданих фактів.

¹² Шерех Ю. Віктор Петров, як я його бачив // Цит. вид. – С. 119.

¹³ ЦДАВО. – Ф.П. – 1. – Оп. – 1. – Спр. 58. – Арк. 16.

Наші презентації

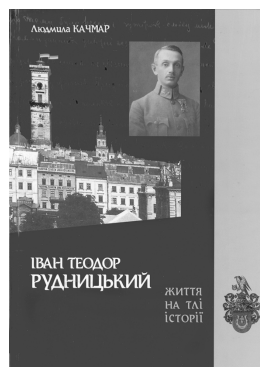
Кодак М.П. Авторська свідомість і класична поетика. – К.: ПЦ “Фоліант”, 2006. – 336 с.

У монографії розглядається проблема авторської свідомості за такими основними завданнями: а) з’ясування творчо-психологічного змісту визначального, самоутворюючого чинника авторської свідомості; б) формування механізму диференціації авторської свідомості; в) розкриття інваріантної відтвореності типів авторської свідомості в нових історико-поетичних версіях; г) окреслення динамізму суб’єкта творчості, можливостей і обмежень системної перебудови його авторської свідомості.

Історико-літературний матеріал, що використовується для аргументації теоретичних міркувань і піддається інтерпретації, лежить у зоні української класики, зокрема кінця XIX – поч. XX ст., який видається репрезентативним тому, що художня свідомість у цей період постала системно-естетично досить розвиненим явищем, а психологічна наука в цей час уже активно збагачувала соціогуманітарне знання своїми уявленнями про людську свідомість.

Людмила Качмар. Іван Теодор Рудницький: життя на тлі історії / Львівський національний університет ім. І.Франка. – Л.: Астролябія, 2006. – 216 с.

Ця книжка про історію наполегливого і трагічного змагання українців за свою незалежність у першій половині XX ст. на прикладі життя Івана Теодора Рудницького – одного з яскравих провідників української військової еліти. Громадсько-політичний діяч, адвокат, доктор Рудницький, життєвий шлях якого відобразив долю багатьох українців Галичини – борців за вільну Українську державу, з повним правом міг сказати: “Частиною цього великого був я”. Це підтверджують архівні документи та спогади самого І.Рудницького, що лягли в основу книжки.

С.С.